

ISSN 2335-0121

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VIII

БРОЈ 8

БЕОГРАД
2020

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VIII

БРОЈ 8

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR VIII

VOLUME 8

Accepted on December 24th 2018, at the 10th meeting of the SASA
Department of Language and Literature

Editor-in-chief
academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2020

ISSN 2335-0121

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VIII

БРОЈ 8

Примљено на X скупу Одељења језика и књижевности
од 24. децембра 2019. године

Уредник
академик
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2020

© Српска академија наука и уметности, 2020

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године. У трећем броју објављени су текстови са Трибине из 2014. године. У четвртом броју су текстови са Трибине из 2015. године. У петом броју су текстови са Трибине из 2016. године. У шестом броју су текстови са Трибине из 2017. године. У седмом броју су текстови са Трибине из 2018. године. У осмом броју су текстови са Трибине из 2019. године.

Прилози се објављују без измена. Дати су наслови где их није било на саопштењима.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
5. II 2019 – 24. XII 2019.

Уредник
академик Миро Вуксановић

Стручне сараднице
Биљана Јоцић
Стасја Церовић

САДРЖАЈ

<i>Дело Иве Андрића : зборник радова / уредник Миро Вуксановић . . .</i>	11
<i>Етно-села и сеоске амбијенталне целине у Републици Србији и Републици Српској : зборник радова са научној скупи одржаној 11. априла 2017. године / уредник Драган Шкорић . . .</i>	29
<i>Водоснабдевање становника брдско-јланинских предела / уредник Драган Шкорић</i>	29
<i>Изабрана дела Мирона Флашара (у три тома) / приредили Александар Лома, Војислав Јелић, Ненад Ристић</i>	45
<i>Стојан Новаковић : поводом сто седамдесет и пет година од рођења : научни скупи са међународним учешћем одржан у Српској академији наука и уметности, 1. и 2. новембра 2017. године / уредници Михаило Војводић, Александар Косић</i>	59
<i>Топонимија Жупе тивске / Мара Тијанић-Вујовић ; главни уредник Александар Лома</i>	75
<i>Ономастолошки прилози 24 / главни уредник Александар Лома . .</i>	75
<i>Ка бољој демографској будућности Србије / уредници Владимир С. Косић, Славица Ђукић Дејановић, Мирјана Рашевић</i>	89
<i>Превенција у функцији заштите здравља у Републици Србији / уредник Љубиша Ракић</i>	103
<i>Маја шексиа / Слободан Грубачић</i>	107

<i>100 мојих њорѡреѡа / Маѡија Бећковић.</i>	119
<i>Дан Библиоѡеке САНУ ѡсвећен Свѡѡом Сави ѡводом осам векова самосѡјалности Срѡске ѡправославне цркве</i>	151
<i>Економска криза : ѡрекло и исходи / уредник Часлав Оѡић</i>	171
<i>Scala paradisi : академику Димѡѡрију Боѡдановићу у сѡомен : 1986–2016 / уредници Анаѡолиј Аркадијевић Турилов, Таѡѡјана Субоѡѡин-Голубовић, Ирена Шѡадијер, Наѡѡаша Драѡин, Дуѡица Грбић и Каѡѡарина Мано-Зиси</i>	185
<i>Језик као заѡис кулѡуре у еѡнолошкој и линѡвистѡичкој анализи на релацији Србија – Македонија. Том 1 = Јазикот како запис на културата во етнолошката и лингвистичка анализа на релација Србија – Македонија. Том 1 / ѡлавни уредници Предраѡ Пѡѡер, Марјан Марковић ; уредници ѡрвоѡ ѡома Сѡѡанислав Сѡѡанковић, Веселинка Лаброска</i>	201
<i>Обновљиво кориѡћење ѡприродних ресурса у сеоским ѡдручјима Србије : зборник радова / уредник Драѡан Шкорѡић</i>	221
<i>Очување, заѡѡѡѡѡа и ѡерсѡекѡѡиве ромскоѡ језика у Србији : зборник радова са научноѡ скуѡа одржаноѡ 20–21. окѡѡбра 2016. / уредници Тибор Варади, Биљана Сикимѡић</i>	233
<i>Роми Србије у XXI веку / уредник Тибор Варади</i>	233
<i>Права националних мањина у усѡавноѡправном сисѡѡему Реѡублике Србије : зборник радова са Окруѡлоѡ сѡѡола одржаноѡ 27. новембра 2017. / уредник Тибор Варади.</i>	233
<i>Понешѡѡо о Ђоѡићу / Свѡѡозар Кољевѡић ; ѡприредио Боѡдан Ракић.</i>	247
<i>Дело Милоша Црњанскоѡ : (радови са округлоѡ сѡѡола, 12. IX 2018) / уредник Миро Вуксановѡић</i>	247
<i>Срѡска књижевности данас : (зборник радова са округлих сѡѡолова 2014–2017) / уредник Миро Вуксановѡић</i>	247
<i>Грађа о срѡскохрваѡѡским односима и Србима у Хрваѡској : (1848–1914) / Василије Ђ. Кресѡѡић ; уредник Михаѡло Војводић</i>	273

<i>Караџић : листи за српски народни животи, обичаје и предање / издавач и уредник Тихомир Р. Борђевић (1899–1903). – Фотиографско изд. / приређивачи Александар Никезић, Данијела Појовић Николић</i>	289
<i>Академик Михаило Гавриловић : историјар, архивист и дипломата / [аутор изложбе и приређивач каталога Миљана Борђевић]</i>	289
<i>XXXI међународна конференција о микроелектроници : зборник радова : Ниш, Србија 16–18. септембар 2019. / уредник Нинослав Стојадиновић</i>	289
<i>Михаило Пејровић Алас : животи, дело, време : поводом 150 година од рођења / уредници Стеван Пилиповић, Градимир В. Миловановић, Жарко Мијајловић</i>	307
<i>Mihailo Petrović Alas : life, work, times : on the occasion of the 150th anniversary of his birth / editors Stevan Pilipović, Gradimir V. Milovanović, Žarko Mijajlović ; English translation Tatjana Čosović ... [et al.]</i>	307
<i>Михаило Пејровић Алас : научни скупи са међународним учешћем одржан у САНУ 2–3. октобра 2018. : поводом сто педесет година од рођења / [уредници Градимир Миловановић, Стеван Пилиповић, Жарко Мијајловић]</i>	307
<i>Академске беседе. Књ. 2 / уредник Миро Вуксановић</i>	323
<i>Присутна предавања дописних чланова. Књ. 1 / уредник Миро Вуксановић</i>	323
<i>Библиографије чланова САНУ. Књ. 1 / уредник Миро Вуксановић.</i>	323
<i>Књига о ирину / Зоран В. Појовић, Оливера Појовић</i>	335
<i>Именик аутора, уредника и говорника</i>	351

Михаило Петровић Алас : живот, дело, време : поводом 150 година од рођења / уредници Стеван Пилиповић, Градимир В. Миловановић, Жарко Мијајловић. – Београд : САНУ, 2019

Mihailo Petrović Alas : life, work, times : on the occasion of the 150th anniversary of his birth / editors Stevan Pilipović, Gradimir V. Milovanović, Žarko Mijajlović ; English translation Tatjana Čosović ... [et al.]. – Belgrade : SASA, 2019

Михаило Петровић Алас : научни скуп са међународним учешћем одржан у САНУ 2–3. октобра 2018. : поводом сто педесет година од рођења / [уредници Градимир Миловановић, Стеван Пилиповић, Жарко Мијајловић]. – Београд : САНУ : Математички факултет Универзитета : Математички институт САНУ : Друштво математичара Србије, 2019

Поздравна реч: академик Владимир С. Костић, председник САНУ

Говорили: академик Теодор Атанацковић
академик Градимир В. Миловановић
академик Стеван Пилиповић
проф. др Жарко Мијајловић

У Београду, уторак, 26. новембар 2019. у 13 часова

ЗАВРШЕТАК ПРОСЛАВЕ

Поштовани часници, академици и сви у Свечаној сали САНУ, на данашњој 159. нашој Трибини, која је заправо завршетак прославе ју-

билеја свестраног Михајла Петровића Аласа, математичара, хуманисте, књижевника, заточника природе, човека који се у свему чега се дотакао осећао као риба у води, коме је прошлу годину, у целости, посветила Српска академија, као свом истакнутом члану, и објавила књигу о њему, на српском и енглеском језику, и зборник радова с научног скупа, те приказом тих издања састављамо само један од концентричних кругова у низању захвалности Мики Аласу а тај круг ће својом речју саставити академик Владимир С. Костић, председник САНУ, поздравом на почетку, а потом академик Теодор Атанацковић и академици Градимир Миловановић и Стеван Пилиповић који су с професором Жарком Мијајловићем посебно заслужни што је почаст Михајлу Петровићу била примерена и њему и Српској академији.

(Реч уредника Трибине)

М. В.

Теодор Атанацковић

ПРИКАЗ КЊИГЕ *МИХАИЛО ПЕТРОВИЋ*
АЛАС: ЖИВОТ, ДЕЛО, ВРЕМЕ

Књига која је пред нама дело је групе аутора а уредили су је: академик Стеван Пилиповић, академик Градимир Миловановић и проф. др Жарко Мијајловић. Уредници су, заједно са: Војиславом Андрићем, Слободаном Вујошевићем, Николом Петровићем Мореном, Ђорђем Видановићем, Михајлом Пантићем, Миланом Божићем, Ненадом Теофановим, Радомиром С. Станковићем, Катицом Р. (Стевановић) Хедрих, Миодрагом Ј. Михаљевићем, Зораном Огњановићем, Владимиром Драговићем, Наташом Крејић, Дором Селеш, Мајом Новаковић, Маријом Шеган-Радоњић и Бошком Јовановићем, написали одреднице у књизи.

Основна одлика књиге је целовит и научно утемељен приступ вишеслојном делу нашег најзначајнијег математичара, како по резултатима до којих је дошао, тако и по утицају на развој универзитетске наставе у нашој земљи уопште, а посебно у области математике и природних наука. Прилози који су дати у књизи представљају заокружене целине о појединим областима, деловима опуса Михаила Петровића, али истовремено могу бити и основа за даља истраживања његовог импозантног дела. То што ова књига може послужити за даља истраживања дела Михаила Петровића је њена посебна вредност. Ово зато што и поред тога што је о делу Михаила Петровића доста писано, а референце на те радове налазе се и у књизи, оно и даље представља изазов за истражи-

ваче у области историје математике, философских основа природних наука, техничких решења и путописне књижевности.

Ја ћу се у овом приказу књиге задржати на два њена дела, која говоре о доприносу Михаила Петровића математичкој феноменологији и о неким од његових изума, а посебно на његовом решењу хидроинтегратора.

С обзиром на то да је Михаило Петровић био одлично образован, осим у математици, и у области физике и хемије, разумљив је његов интерес за проблем апстрактног заснивања природних наука по узору на математику. Његови напори су ишли у правцу да се природне науке формулишу у складу са шемом која је присутна у математици. За то му је, као модел, послужила класична механика. О механици као узору за формулисање математичких модела природних наука много касније је говорио и В. Хајзенберг (W. Heisenberg). Хајзенберг је тврдио да је класична механика концептуални модел целокупне физике. Михаило Петровић је желео да, слично како је формулисана теоријска (специјално аналитичка) механика, покуша да заснује и друге гране природних па и друштвених наука. Он у свом делу *Феноменолошко њресликавање* говори о представљању неке природне или друштвене појаве репрезентативном тачком у погодном дефинисаном вишедимензијском простору. Математички опис појаве одређивао би „кретање“ репрезентативне тачке у поменутом простору. Овај предлог поступака за анализу природних и друштвених појава, у основи, аналоган је поступку анализе механичких система са више степени слободe кретања, где се просторно кретање система од N тачака посматра као кретање репрезентативне тачке у простору од $3N$ димензија. У механици, математички опис појаве који се јавља у поступку Михаила Петровића је су Њутнови закони кретања. У приступу Михаила Петровића то би били они закони који описују „механизам“ појаве. Његов план је амбициозан пошто проблем „механизма“ појаве, на пример у књижевности, није лако уочити или експериментално одредити. Међутим, из овога се можемо недвосмислено уверити да је Михаило Петровић заиста као узор за свој поступак, могуће између неких других дисциплина, узео класичну механику. Поступак који је он предложио значајан је из више разлога. Навешћемо један. Тај поступак, ако би се успешно спровео, омогућавао би откривање дубоких *аналогија* које постоје између различитих научних и техничких и друштвених области. Притом би математика имала кључну улогу у успостављању тих аналогија. Идеје о аналогијама у природним наукама јављале су се и раније. Познато је да је, у време студија Михаила Петровића на Сорбони, као професор, активно радио и чувени математичар Поенкаре (Jules Henry Poincaré). Он је Михаилу Петровићу предавао два предмета. Поенкаре је сматрао да бисмо без језика мате-

матике остали заувек ускраћени за спознају „дубоких веза и аналогича које постоје између ствари, као и унутрашње хармоније која влада у свету“. Чини се да је Михаило Петровић, као одличан познавалац математике и одличан студент Поенкареа, у своме раду на *Математичкој феноменологији* користио управо овај Поенкареов исказ као основну, водећу идеју. Он је Поенкареов став проширио утолико што је сматрао да се и друштвене науке и књижевност могу проучавати на исти тај начин. Михаило Петровић је, наиме, веровао да свака појава, природна и друштвена, може да се опише математички, то јест да постоји математички апарат који се успешно може користити за њен опис и на основу тог описа да се она може анализирати. Ако би се успело у томе, онда би Поенкареов став о аналогичама било, релативно лако, остварити. Наиме, појаве које би користиле исти математички апарат, показивале би аналогна својства, која, могуће, на први поглед нису видљива. У свом раду Михаило Петровић указује на познате аналогиче које постоје између, кретања електрицитета, простирања топлоте и кретања течности. Његов план је био да користећи чињеницу да су различите *појаве* описане истим математичким апаратом, можемо резултате у једној области „пренети“ у другу област једноставним преименовањем коефицијената и/или функција који се јављају у математичком опису те појаве. Тако бисмо, на пример, информације о дифузији у чврстом телу могли добити из резултата који су нам познати о простирању топлоте у чврстом телу, што је сасвим различита појава од простирања топлоте. Важно је приметити да Михаило Петровић појам *појава* не дефинише. Она је за њега основни појам. Ту је он, очигледно, користио метод познат од раније, на пример у теоријској механици, у којој се појам *сила* не дефинише већ се сматра основним појмом. Михаило Петровић је сматрао да се број основних појмова, као и број аксиома који се морају увести у математички модел неке појаве, мора свести на минимум. Као што је користио неке од поступака формулисаних у механици, у овом случају он је претеча каснијег развоја неких области механике. Навешћемо један такав пример. Познато је да се механика непрекидних средина током историје развијала у неколико различитих праваца, познатих под различитим именима: теорија еластичности, механика флуида, термодинамика, теорија вискоеластичности, теорија пластичности,... Средином прошлог века ови, на први поглед различити правци, обједињени су и описани јединственим математичким апаратом са јасно изабраним основним појмовима и аксиомама. Тада су сви, или готово сви, познати резултати из појединачних теорија следили, у оваквој формулацији, као теореме. Овакав програм аксиоматизације механике континуума спроведен од стране Трусдела и Нола (Clifford Truesdell, Walter Noll) у потпуности је пратио идеје Михаила Петровића из његових књига *Ма-*

математичке феноменологије и *Феноменолошкој иресликавања*. Разлика је, и то суштинска, у томе што је Михаило Петровић сматрао да се овакав програм може спровести и на ширем плану, за све природне и друштвене науке. Сви су изгледи да тако нешто није могуће. Међутим идеје Михаила Петровића о јединству науке, можда не тако широко схваћеном, су актуелне и заслужују пажњу и данас.

Значајне резултате Михаило Петровић је остварио и у области материјализације науке. Наводимо као пример његов хидроинтегратор. То је, у ствари, аналогна рачунска машина намењена за решавање одређене класе диференцијалних једначина. У својој првој верзији, која је изведена и приказана на Светској изложби у Паризу 1900. године, Михаило Петровић на генијалан начин користи чињеницу да су неке течности, на пример вода, практично нестишљиве те да се променом облика суда у коме се течност налази, као и променом облика тела које се у суд урања, може добити решење неке класе диференцијалних једначина. При томе, потребно је пратити, односно мерити ниво течности у суду да би се измерени ниво течности повезао са решењем једначине. У каснијој верзији предвиђено је и постојање отвора на дну суда са још неким додацима. Ова модификација би проширила класу проблема који се могу решавати. Хидроинтегратор Михаила Петровића је остварење његове идеје која је у потпуности у складу са његовим философским ставовима које је изнео у *Математичкој феноменологији*. Наиме, ставови Михаила Петровића могу се окарактерисати као математички платонизам. Он прихвата став, а то је кључни корак у математичкој формулацији хидроинтегратора, да важи једнакост запремине потопљеног тела и подизања нивоа течности. Математички односи у потпуности изражавају понашање течности. Други философи математике верују да, као формална наука, математика не описује, обавезно тачно, природне појаве. Неки чак сматрају да математички резултати немају никакве везе са природним појавама. На пример ниједна реална течност није нестишљива и све су, у мањој или већој мери, стишљиве, Хуков закон (R. Hooke) елегантна математичка веза напона и деформација у еластичном телу не важи, тачно, ни за једно тело. То може да доведе у питање претпоставку у једнакости запремина у хидроинтегратору који је предложио Михаило Петровић. Проблем тачности математичких релација за описивање природних појава дошао би до изражаја, у још већој мери, код хидроинтегратора са отвором на дну суда. Одређивање брзине истицања течности кроз отвор на дну суда је далеко компликованији проблем за математички опис. За одређивање те брзине било би потребно направити низ додатних претпоставки, које би између осталог, узимале у обзир и својства

течности која се користи у хидроинтегратору. Михаило Петровић је, чини се, био тога свестан. Аутори у књизи наглашавају и суптилну разлику између математичке феноменологије и математичког моделирања која је битна за анализу хидроинтегратора. Закључује се да су математичка феноменологија и математичко моделирање исте научне дисциплине, ако се математичка феноменологија схвати у позитивистичком смислу. Због тога у позитивистичкој интерпретацији математичка феноменологија је једнака математичком моделирању. Отуд хидроинтегратор Михаила Петровића можемо сматрати и математичким моделом одређене физичке, у овом случају хидрауличке, појаве. Тада хидроинтегратор открива скривене аналогije које постоје у природи, и то између једног хидромеханичког система (интегратор) и система који описује једначина која се решава, на пример Рикатијева једначина. Ако се решава нека друга једначина, добијемо другу аналогiju. То су аналогije о којима је говорио Поенкаре и оне се откривају уз помоћ математике. Тако схваћен, хидроинтегратор Михаила Петровића има трајну вредност.

Добра страна књиге која је пред нама, и то је чини додатно вредном, састоји се у томе што су аутори различитих специјалности анализирали дело Михаила Петровића. Покушао сам да са два наведена примера укажем на вредности таквог свеобухватног приступа. Тај приступ резултира могућношћу дубље анализе његовог дела. Анализа изложена и кљизи показује сагласност његових философских ставова са његовим практичним радом: изумима и патентима.

У закључку можемо са сигурношћу рећи да књига *Михаило Петровић Алас: живој, дело, време* представља вредан допринос нашој литератури из области историје науке. Она је вишеслојна и научно утемељена. Омогућава читаоцу да потпуније сагледа велико и значајно дело академика и професора, аласа и путописца, Михаила Петровића Аласа.

Градимиr В. Миловановић

МИХАИЛО ПЕТРОВИЋ АЛАС – ЖИВОТ, ДЕЛО, ВРЕМЕ
(НАУЧНЕ АКТИВНОСТИ И ДОПРИНОСИ У СТВАРАЊУ
СРПСКЕ МАТЕМАТИЧКЕ ШКОЛЕ)

Пред нама је монографија *Михаило Петровић Алас – живој, дело, време* на српском и енглеском језику, као и одговарајући зборник радова са сличним насловом у издању Српске академије наука и уметности,

а поводом сто педесет година од рођења нашег великана академика Михаила Петровића (1868–1943).

Као што је већ речено, а у монографији детаљно описано, Михаило Петровић је у својим активностима био вишедимензионалан, од врхунског математичара, професора универзитета и академика Српске краљевске академије до филозофа, књижевника, великог светског путника и морепловца по северним и јужним морима, писца закона и предлога међудржавних споразума, творца шифарског система и главног шифранта српске и југословенске војске, изумитеља успешних патената, страственог риболовца, музичара и предводника музичке дружине „Суз“ итд. У свим активностима био је веома успешан. У свом данашњем приказу задржаћу се укратко само на научним активностима и доприносима Михаила Петровића Аласа и његових наследника у стварању математичке школе у Београду и Србији.

Након дипломирања на Великој школи 1889. млади Петровић одлази у Париз на даље усавршавање и студије математике. У то време Париз је био центар научне Европе, поприште научних и технолошких иновација. Посебно је била јака математичка школа на којој су предавали такви великани као што су Анри Поенкаре (Henri Poincaré) (1854–1912), један од најутицајнијих математичара тог времена, затим Шарл Ермит (Charles Hermite) (1822–1901), Емил Пикар (Émile Picard) (1856–1941), Пол Пенлеве (Paul Painlevé) (1863–1933), Жан Гастон Дарбу (Jean Gaston Darboux) (1842–1917) итд. Као бриљантан студент за три године је на Сорбони завршио студије хемије, математике и физике, а као најбољи студент своје генерације присуствовао је пријему код председника Француске републике 1893.

Наредне 1894. године Михаило Петровић је одбранио докторску дисертацију из области диференцијалних једначина, под насловом „О нулама и бесконачностима интеграла алгебарских диференцијалних једначина“, пред комисијом угледних професора у саставу Шарл Ермит, Емил Пикар и Пол Пенлеве, и исте године се враћа у свој родни Београд, управо у време када његов некадашњи професор Димитрије Нешић (1836–1904) одлази у пензију. На конкурс за професора математике на Великој школи, у изузетно јакој конкуренцији, бива изабран са само једним гласом предности испред Петра Вукићевића (1862–1941), који је исте године докторирао у Берлину. Петровић је био изузетан професор. Предавања су му била разумљива, одржавао је ниво који је приступачан слушаоцима. Код оних који су желели да шире знање подстицао је самосталан рад. Одликовала га је непосредност, скромност и ведрина духа. Научни рад је сматрао првом дужношћу наставника универзитета, јер без науке нема успеха ни у настави, а ни

напретка уопште. За дописног члана Српске краљевске академије изабран је 1897. године, а две године касније постаје редовни члан, као и члан више иностраних научних друштава. Био је један од првих осам редовних професора, који су на предлог министра просвете, указом краља Србије, постављени 1905. године за професоре новооснованог Универзитета у Београду.

Утицај Михаила Петровића на развој математике у Србији био је енорман. Био је *spiritus movens* српске математике и снажно допринео духу савремене европске науке у Србији. Умео је да окупља људе, да их заинтересује и мотивише. У књизи *The Oxford Handbook of the History of Mathematics* налазимо да је Петровић као најистакнутији од свих српских математичара тог времена поставио правце развоја српске математичке школе на темељима француске математике. Све оно што је током својих студија научио на најпрестижнијој европској школи – Сорбони – пренео је у Србију! У више поглавља ове монографије истакнуто је много детаља о научној каријери професора Петровића и његових колега и сарадника (Богдан Гавриловић, Милутин Миланковић, Антон Билимовић, Никола Салтиков, ...), као и свих његових и њихових докторанта, у даљем тексту наследника, којих према тзв. Mathematics Genealogy Project (ради се на North Dakota State University, у сарадњи са Америчким математичким друштвом), има око 950. Међутим, ова база није комплетна. По нашим сазнањима тај број мора бити за неколико стотина већи од хиљаду, од којих су мало више од 500 српски математичари. Специјално за ову монографију наш колега и један од уредника ове монографије Жарко Мијајловић припремио је много комплетније математичко генеалогско стабло Михаила Петровића. Штавише, колега Бошко Јовановић је приредио и генеалогско стабло које укључује претходнике Михаила Петровића из дубоке прошлости, а свој чланак завршава текстом: „Већ из овог кратког набрајања запажа се да се у математичкој генеалогiji Михаила Петровића срећу представници многих земаља и народа, који су се бавили различитим дисциплинама – нема државних ни националних граница, као ни граница између појединих научних дисциплина. *Gens una sumus!*“

Сви докторати на Универзитету у Београду до Другог светског рата били су под руководством Михаила Петровића, укупно 11, и већина њих је била из области диференцијалних једначина, што је иначе била главна област Петровићевих истраживања у математици. У монографији је, кроз више текстова, детаљно дат опис главних Петровићевих резултата и његових докторанада, међу којима су посебно издвојена четворица (Тадија Пејовић (1892–1982), Јован Ка-

рамата (1902–1967), Драгослав С. Митриновић (1908–1995) и Константин Орлов (1907–1985)), који су сваки на свој начин заслужни за увођење нових области у српску математику или стварање властитих математичких школа. Такође је указано и на долазак математичара из других средина у Београд, који су обогаћивали нашу математичку школу новим знањима (нпр. Антон Билимовић и Никола Салтиков из Русије, а касније Ђуро Курепа из Загреба), укључујући и њихове наследнике.

У поглављу „Српска школа математике – од Михаила Петровића до Шангајске листе“ (стр. 65–92) детаљно се анализира допринос поменуте четворице научника и њихових наследника у стварању и развоју математичке школе у Србије, увођењем нових математичких области, а стартујући од језгра које је створио Михаило Петровић на Универзитету Београду пре другог светског рата. И у осталим поглављима првог дела монографије на комплементаран начин се говори о доприносу у науци и настави и педагошком раду Михаила Петровића.

Након ослобођења, Петровићеви наследници допринели су развоју математичког образовања не само на Универзитету у Београду већ и широм бивше Југославије (Скопље, Сарајево, Бања Лука, Загреб, Подгорица), а посебно у новооснованим универзитетским центрима у Србији (Нови Сад, Ниш, Крагујевац и Приштина), кроз подизање научног подмлатка, писањем уџбеника, монографија и других књига, организацијом семинара, научних скупова и конференција, покретањем научних часописа, а пре свега увођењем савремених математичких области, међународном сарадњом и објављивањем радова у водећим светским часописима. Током свих ових година, а посебно у последње три деценије, Математички институт САНУ на себи својствен начин брине о јединственом математичком простору Србије, обједињавајући математичаре из свих центара на заједничким пројектима груписаним по научним областима. Поред традиционалних области, уводе се и нове актуелне области на којима се преваходно укључују млађи сарадници. Формирана је Докторска школа на нивоу Србије, са најсавременијим програмима по угледу на данас најбоље школе те врсте у свету. Четири државна универзитета у Србији (Београд, Нови Сад, Ниш и Крагујевац) доспели су пре пар година на престижну Шангајску листу, међу првих 500 универзитета у области математике. То је резултат развоја Српске математичке школе, у којој учествују, као што је речено раније, не само они који су генеалошки везани за Михаила Петровића, али је њихов број свакако доминантан.

Академик Михаило Петровић преминуо је у Београду 8. јуна 1943. у свом дому на Косанчићевом венцу бр. 22. Овом монографијом, на српском и енглеском језику, као и одговарајућим зборником радова и изложбом која је приређена у току јубиларне године, Српска академија наука и уметности се одужује овом вансеријском великану академику Михаилу Петровићу Аласу.

Стеван Пилиповић

ЈУБИЛЕЈ МИХАИЛА ПЕТРОВИЋА АЛАСА

Следећи одлуке и упутства руководства САНУ у вези са обележавањем јубилеја наших највећих научника, поводом 150 година од рођења нашег најзначајнијег математичара, ми математичари, уз помоћ служби САНУ, организовали смо изложбу у Галерији САНУ, припремили монографију, дводневну конференцију овде у САНУ, са зборником радова, и читав низ манифестација у готово свим нашим градовима. Публиковањем монографије *Михаило Пејровић Алас: животи, дело, време* као и зборника радова са истим насловом заокружујемо наше ангажовање. Верујемо да смо у великој мери допринели да наш славни математичар академик Михаило Петровић Алас добије почасте које заслужује. Посебно да ризници публикација о њему додамо и дела за понос наше академије и целокупне наше заједнице.

О академику Михаилу Петровићу пуно се писало, пре свега о његовим математичким резултатима, путописима и филозофским расправама и рибарству. Постоји богата литература посвећена његовом дружењу са аласима, као и његовом музичком оркестру „Суз“. У пригодним програмима ранијих обележавања годишњице рођења академика Петровића многи наши математичари пре свега његови ученици, анализирали су скоро све његове радове.

Рад нашег угледног историчара математике доктора Драгана Трифуновића пружа нам обиље података. Године 1998. Завод за уџбенике и наставна средства, у сарадњи са Природно-математичким факултетом у Београду и Друштвом математичара Србије, објавио је изванредно урађена *Сабрана дела* академика Михаила Петровића у 15 томова. Трифуновић је био председник уређивачког одбора овог издавачког подвига.

Монографија коју данас представљамо садржи делове:

1. Михаило Петровић Алас: живот и дело – са прилозима Жарка Мијајловића, Стевана Пилиповића, Војислава Андрића и заједничком

прилогу Градимир В. Миловановић, Миодраг Матељевић, Милољуб Албијанић;

2. Михаило Петровић у филозофији, књижевности и јавном животу са прилозима Слободана Вујошевића, Николе Петровића Морена, Ђорђа Видановића, Михајла Пантића, Милана Божића и Ненада Теофанова;

3. Михаило Петровић: изуми и патенти – аутора Радомира С. Станковића, Катице Р. (Стевановић) Хедрих и Миодрага Ј. Михаљевић;

4. Математичко наслеђе Михаила Петровића – прилози Зорана Огњановића, Владимира Драговића, Наташе Крејић и Доре Селеш;

5. Михаило Петровић у медијима и архивима – Маје Новаковић, и Марије Шеган-Радоњић,

6. Генеалогичка – Бошка Јовановића и Жарка Мијајловића

7. Михаило Петровић: изабрана библиографија – приредили Жарко Мијајловић и Стеван Пилиповић.

Зборник радова садржи текстове приказане на дводневној конференцији одржаној у САНУ. Тематски, припадају једној од прве 4 наведене области монографије. Сјајне прилоге су написали Сениша Црвенковић, Душан Тошић, Наталија Јанц, Александар Липковски, Миодраг Михаљевић и Радомир Станковић заједно, Слободан Недић, Радош Бакић Жарко Мијајловић и Градимир Миловановић (заједно), Мирослав Тирић, Душица Марковић, Светлана Јанковић и Миљана Јовановић (заједно), Миодраг Ивковић и Мирјана Вуковић.

Монографија и зборник су на свеобухватан начин истакли вредности разнородне активности академика Михаила Петровића Аласа. Имали смо у виду да је потребно поновити многе чињенице из његовог опуса али такође смо имали велику жељу да додамо већ богатој литератури савремено виђење његовог научног и стручног рада у историјском контексту. Детаљи научних резултата академика Михаила Петровића су битни нама математичарима, мањем кругу читалаца, па су и монографија и зборник тако организовани да садрже, сем описа његовог стваралаштва у математици, веома занимљиве чланке о његовим ученицима, настави на Београдском универзитету о филозофији, рибарству, путописима, о музици. Читав низ занимљивих текстова о академику Петровићу су допуњени чланцима о историјском развоју савремених математичких дисциплина у Србији које су написали тематички потомци академика Михаила Петровића.

До сада најсвеобухватнији списак Аласових учитеља, учитеља њихових учитеља, као и његових ученика и ученика њихових ученика, све до данашњих дана показује шта нам је значајно и шта нам значи

академик Михаило Петровић Алас. Споменимо да данас имамо сва његова дела у дигитализованој форми, пре свега захваљујући професору Жарку Мијајловићу и његовим сарадницима. Проф. Мијајловић је сачинио и генеалогију као важан документ који ће се допуњавати новим именима потомака Михаила Петровића Аласа.

Упућујемо захвалност на уложеном труду ауторима тематских прилога који су у својим текстовима успели да очувају увек важну компоненту читљивости и занимљивости приложених текстова. Захваљујемо колеги професору Миљану Кнежевићу који је водио бригу о зборнику конференције. Затим запосленима у Сектору за издавачку делатност САНУ, Архиву САНУ, Библиотеци САНУ, Математичком институту САНУ, Архиву Србије, Удружењу „Адлигат“, Фондацији „Михаило Петровић Алас“, ОШ „Михаило Петровић Алас“, Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић“, Музеју града Београда, Заводу за уџбенике у Београду, Виртуелној библиотеци Математичког факултета у Београду и Дигиталном легату „Михаило Петровић Алас“ посебно, господину Мирку Милићевићу из издавачке куће „Досије студио“ за одличну техничку припрему монографије.

Издавање монографије финансијски су помогли ЈП „Србија-гас“, Министарство просвете, науке и технолошког развоја и компанија „Телеком Србија“, на чему смо им веома захвални. Напоменимо да су зборник финансирали Математички факултет, Математички институт САНУ и Друштво математичара Србије, а да је читав низ наших истакнутих математичара, из свих центара, учествовао у креирању и организовању целокупног програма посвећеног академику Михаилу Петровићу Аласу.

На крају и једна посебна занимљивост. Наш колега, математичар са изванредном светском репутацијом, Владимир Драговић у најновијем Билтену АМС (једном од најзначајнијих математичких часописа у свету), који ће бити штампан ове или почетком следеће године, са колегиницом Ирином Горичкином написао је рад „Полигони Петровића и Фајна, алгебарске обичне диференцијалне једначине и савремена математика“ (Polygons of Petrovic and Fine, algebraic ODEs, and contemporary mathematics). У раду на 35 страница описани су и упоређени резултати оба научника и тако поново актуелизирани. Овај изванредни чланак представља велики успех аутора, а уједно је изузетна промоција рада и угледа академика Михаила Петровића Аласа и српске математике. (Додајмо и ово: Фајн је оснивач Универзитета у Принстону – први декан тог најчувенијег универзитета, када је математика у питању...). Дело академика Михаила Петровића Аласа је поново добило животни импулс.

Жарко Мијајловић

ПОВОДОМ ПРОМОЦИЈЕ МОНОГРАФИЈЕ И ЗБОРНИКА РАДОВА ПОСВЕЋЕНИХ МИХАИЛУ ПЕТРОВИЋУ АЛАСУ

Прошле године протекло је 150 година од рођења великог математичара и родоначелника Српске математичке школе Михаила Петровића Аласа (1868–1943). Овај значајан јубилеј наше науке математичари Србије и Српска академија наука и уметности обележили су многобројним манифестацијама, пригодним скуповима и предавањима у Београду, Новом Саду, Нишу и другим местима.

Подсетимо се који су то догађаји били. Посебно место у овом низу свечаних дешавања имала је велика изложба „Михаило Петровић Алас“ која је одржана у Галерији САНУ током маја и јуна 2018. године у организацији САНУ. На изложби су представљени живот и дело академика Петровића, али и околности које су владале у време када је Петровић живео и стварао и како је српска наука настајала на прелазу из 19. у 20. век. Већ за каталог који је пратио изложбу, мада се радило о специјализованом издању, могло се рећи да је и по концепцији и по садржају био мало монографско дело.

На јесен 2018. одржане су свечана академија и научна конференција у организацији САНУ, Математичког факултета и Математичког института САНУ посвећене нашем научном великану. Са ових скупова потекле су монографија и зборник научних радова на чијим припремама се радило више од годину дана. Трибини Библиотеке Српске академије наука и уметности припала је посебна част јер се управо данас, представљањем ових књига на неки начин затвара круг свечаних дешавања посвећених нашем научном великану.

Зборник садржи изабране радове који су представљени на конференцији. То су пригодни радови писани са циљем да се дубље, са математичке стране објасне неке математичке теме којима се Петровић бавио и који су то његови оригинални прилози математици.

За припрему монографије уредници су позвали неколико угледних математичара и замолила их да напишу прилоге о Петровићевом животу и научном раду. Аутори су имали широку аутономију у писању својих текстова, па је уредништво имало не увек тако једноставан задатак да овај посао усагласи и доведе до складне целине. Монографија је објављена пре неколико месеци и према доста раширеном мишљењу добили смо репрезентативно и лепо илустровано дело које даје богат извор обавештења и знања о животу и раду Михаила Петровића, али и о времену када се стварала српска математика.

Прелиставајући ове књиге, већ први сусрет са Петровићевим делом указује на личност која је по многим одликама био универзалан стваралац. Сазнајемо да академик Петровић није био само надарен математичар и угледан професор Универзитета у Београду, већ и рибар, књижевник, филозоф, музичар, светски путник и путописац. Поред дипломе из математике Велике школе у Београду стекао је и лисанс из математике, физике и хемије на Сорбони. На истом универзитету већ у 26. години брани докторат математичких наука код чувених француских математичара Анрија Поенкареа, Шарла Ермита и Шарла Емила Пикара. Исте године постаје професор Велике школе у Београду и доноси дух француске математике у Београд. Тада почиње његово дуго и плодно путовање кроз науку, док захваљујући њему Београд хвата корак у математичким наукама са другим великим европским центрима. Постао је покретач и вођа српске математике и снажно допринео духу савремене европске науке у Србији.

Читалац ових књига може се уверити да је Петровић подједнако добро познавао и добијао прворазредне резултате у неколико математичких области: диференцијалним једначинама, нумеричкој анализи, теорији функција комплексне променљиве и геометрији полинома. Такође да се занимао и за природне науке, хемију, физику и биологију у којима је такође објављивао научне радове. У научном раду задовољавао је строге стандарде најразвијенијих европских држава. У бриљантном успону, за свега неколико година, до почетка XX века написао је тридесетак радова које је објавио у водећим европским математичким часописима. Зато је већ са 30 година изабран за члана Српске краљевске академије, а убрзо и многих иностраних академија и угледних струковних друштава. Доживео је највећу почаст светске математичке заједнице: налази се у веома малој групи математичара који су имали бар пет пленарних или предавања по позиву на Светском конгресу математичара, 1908, 1912, 1924, 1928. и 1932. године. У математичкој заједници сматра се да је већ један овакав позив еквивалентан “of an induction to a hall of fame”. Поред тога, узима се да је Петровић основао нове научне дисциплине, математичку феноменологију и теорију математичких спектра. Изумео је неколико аналогних рачунских машина, имао техничке патенте и био главни криптограф српске и југословенске војске. До Другог светског рата, све докторске дисертације из математике које су одбрањене на Универзитету у Београду урађене су под његовим менторством. У вези са тим је и једно од највећих и најважнијих достигнућа професора Петровића – оснивање Српске математичке школе. Из ове школе изашао је велики број угледних математичара не само у Србији, већ и широм света.

Поред свега, Петровић је био велики и страствен риболовац и

светски путник. Био је учесник пет великих француских поморских експедиција, од Шпицберских острва па све до Мадагаскара и најудаљенијих острва Индијског океана. Учествовао је у лову на китове и био је у потрази за местом у Саргаском мору где се јегуље мресте. О својим путовањима и поморски авантурама написао је неколико и данас популарних романа и путописа. Свирао је виолину и предводио музичку дружину „Суз“ која је све до почетка Другог светског рата имала једно од главних места у боемском животу Београда.

Петровићу је био је посвећен велики број научних скупова, изложби и о њему се доста писало. Крајем прошлог века објављена су и његова сабрана дела. Његово дело је огромно, креће се у разним правцима и обухвата теме које је на први поглед тешко спојити. Како је једном приликом споменуо Драган Трифуновић, Петровићев биограф и велики познавалац његовог дела, потребан је скоро читав један институт који би обухватио целокупно стваралаштво професора. Зато сва издања па и ова могу имати само релативно скроман циљ, да кроз избор тематских прилога и целина осветли главна места у Петровићевом животном путу и делу, време и околности у којима је живео, као и то где се данас налази српска математичка школа. Монографија је намењена сваком читаоцу, од ученика па до оних које занима историја српске науке и како је она настајала на прелому XIX и XX века, али и онима који желе да упознају живот једног изврсног математичара и универзалног ствараоца и свакако једне необичне личности.